

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی نقش حقوقی دیوان کیفری بین المللی با تأکید بر دارفور سودان

مؤلف:

مرتضی عبدی

(وکیل و مشاور حقوقی قوه قضائیه و مدرس دانشگاه)

سرشناسه	: عبدی، مرتضی، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی نقش حقوقی دیوان کیفری بین‌المللی با تأکید بر دارفور سودان / مؤلف مرتضی عبدی.
مشخصات نشر	: تهران: یاد عارف، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۳ ص.
شاب	: 978-600-7284-31-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: دیوان کیفری بین‌المللی
موضوع	: International criminal Court
موضوع	: حقوق بین‌الملل بشر دوستانه
موضوع	: دارفور (سودان)
رده بندی کنگ	: KZ ۷۲۳۰/ع ۲ب ۴ ۱۳۹۳
رده بندی کتب	: ۳۴۵/۰۱
شماره کتابشناسی	: ۳۵۳۶۸۷۲

بررسی نقش حقوقی دیوان کیفری بین‌المللی

با تأکید بر دارفور سودان

مؤلف: مرتضی عبدی

ناشر: یاد عارف

طراح و صفحه آرا: لیلا حانری (۰۹۱۲۷۹۴۲۷۲۵)

تیراژ: ۳۰۰ جلد

نوبت و سال چاپ: اول / ۱۳۹۳

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۸۴-۳۱-۵

قیمت: ۱۰۵۰۰۰ ریال

فهرست

مقدمه	۱۲
۱- بیان موضوع و کلیات	۱۲
۲- پیشینه تحقیق	۱۷
۳- هدف تحقیق	۱۷
۴- سوالات تحقیق	۱۹
۵- فرضیه‌های تحقیق	۱۹
۶- روش تحقیق	۲۰
فصل اول: کلیات	۲۱
مبحث اول - سیر تحول، تاریخچه و تعریف حقوق بشر دوستانه بین‌المللی	۲۱
گفتار اول - تاریخچه حقوق بشر دوستانه بین‌المللی	۲۱
الف - مجسوعه قوانین لیر	۲۹
ب - منادیان حقوق بشر دوستانه معاصر	۳۰
ج - تدوین حقوق بشر دوستانه بین‌المللی	۳۱
گفتار دوم - تعریف و اصول اساسی حقوق بشر دوستانه بین‌المللی	۳۱
الف - تعریف حقوق بشر دوستانه	۳۵
ب - اصول اساسی حقوق بشر دوستانه بین‌المللی	۳۵
۱- اصل رفتار انسانی و عدم تبعیض	۳۵
۲- اصل ضرورت نظامی	۳۶
۳- اصل محدودیت	۳۶

۳۷	مبحث دوم-کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های ژنو در مورد حقوق بشر دوستانه.....
۳۷	گفتار اول-کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو.....
۴۰	گفتار دوم-محتوای کنوانسیون‌های ژنو.....
۴۰	گفتار سوم-پروتکل‌های الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو مورخ ۱۲ اوت ۱۹۴۹.....
۴۰	گفتار چهارم-پروتکل الحاقی شماره ۱ در خصوص حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه.....
۴۱	بین‌المللی ژوئن ۱۹۷۷.....
۴۱	گفتار پنجم-پروتکل الحاقی شماره ۲ در خصوص حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه غیر.....
۴۶	بین‌المللی.....
۴۸	گفتار ششم-کنوانسیون اروپایی صلیب سرخ.....
۵۰	مبحث سوم-حقوق بشر، ستانه در منازعات داخلی.....
۵۰	گفتار اول-مخاصمات مسلحانه داخلی.....
۵۱	گفتار دوم-ریشه‌های مخاصمات مسلحانه داخلی.....
۵۱	گفتار سوم-تفکیک بین مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و مخاصمات مسلحانه داخلی در حقوق.....
۵۳	بین‌الملل کلاسیک.....
۵۵	مبحث چهارم-ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌ها و چهارگانه ژنو.....
۵۵	گفتار اول-ترسیم وضعیت پیش از کنوانسیون‌های ژنو در منازعات داخلی.....
۵۸	گفتار دوم-ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو.....
۶۰	گفتار سوم-ماده ۳ مشترک، دربردارنده قواعد عرفی.....
۶۱	گفتار چهارم-عملکرد سازمان ملل متحد.....
۶۲	الف-قطعه‌نامه مجمع عمومی.....
۶۳	ب-مصوبات شورای امنیت.....
۶۶	مبحث پنجم-تعهدات طرفهای متخاصم در مخاصمات مسلحانه داخلی.....
۶۶	گفتار اول-تعهد به حمایت از قربانیان مخاصمات داخلی.....
۶۶	الف-حمایت از اشخاص آسیب پذیر.....
۶۹	ب-حمایت از زنان.....
۷۲	گفتار دوم-کمک رسانی به افراد غیر نظامی.....
۷۵	فصل دوم: دیوان کیفری بین‌المللی.....

میخت اول - تاریخچه و مشکلات دادرسی بین المللی	۷۵
گفتار اول - تاریخچه دیوان کیفری بین المللی	۷۵
گفتار دوم - تأسیس دیوان بین المللی کیفری	۸۰
تاریخ سوم - مشکلات دادرسی های کیفری بین المللی	۸۶
الف - منابع عمده	۸۸
۱- اسناد	۸۸
۲- مسائل موضوعی	۹۰
ب- دشواری های دیگر	۹۳
میخت دوم - اسناد دیوان کیفری بین المللی	۹۴
گفتار اول - مشخصات اساسی	۹۴
گفتار دوم - ماهیت اساسی	۹۶
میخت سوم - دادرسی دیوان کیفری بین المللی	۹۷
گفتار اول - صلاحیت دیوان	۹۷
الف - صلاحیت موضوعی	۹۸
۱- جنایت نسل زدایی	۱۰۰
۱-۱- عنصر مادی نسل کشی	۱۰۳
۲-۱- عنصر معنوی نسل کشی	۱۰۴
۲- جنایات علیه بشریت	۱۰۶
۳- جنایات جنگی	۱۱۲
۴- جنایات تجاوز	۱۱۴
ب- صلاحیت تکمیلی	۱۱۴
۱- تاریخچه صلاحیت تکمیلی	۱۲۲
۲- قابلیت پذیرش یک موضوع در برابر دیوان	۱۲۷
گفتار دوم - سازوکار رجوع به دیوان	۱۳۴
الف - دولت های عضو	۱۳۴
ب - شورای امنیت	۱۳۵

۱۳۶	پ- دادستان
۱۳۹	فصل سوم: اصول عمومی حقوق کیفری
۱۳۹	مبحث اول- اصول عمومی کیفری
۱۴۰	گفتار اول- اصول عمومی
۱۴۰	الف- اصل قانونی بودن جرم
۱۴۰	ب- اصل قانونی بودن مجازات
۱۴۰	ج- اصل برائت و بعلیق نشدن
۱۴۰	د- سن مسئولیت کیفری
۱۴۱	ه- عدم اجرت قاعده مرور زمان
۱۴۱	و- عنصر معنوی جرم
۱۴۳	گفتار دوم- مسئولیت فرماندهان و مقامات مافوق
۱۴۴	گفتار سوم- دلایل معافیت از مسئولیت کیفری
۱۴۵	الف- دفاع مشروع
۱۴۶	ب- اشتباه در موضوع حکم
۱۴۷	ج- دستور مقام مافوق
۱۴۸	مبحث دوم- تحقیق و تعقیب و جایگاه دادستان
۱۴۸	گفتار اول- تحقیق و آیین پیش دادرسی
۱۵۰	گفتار دوم- جایگاه دادستان دیوان
۱۵۲	الف- چگونگی استقلال دادرسی و دادستان
۱۵۳	ب- نحوه شروع به تحقیق توسط دادستان
۱۵۵	گفتار سوم- مشکلات و موانع فراروی دادرسی در امر تعقیب و تحقیق
۱۵۶	مبحث سوم- شورای امنیت دیوان
۱۵۶	گفتار اول- جایگاه شورای امنیت ملل متحد
۱۵۸	گفتار دوم- ارجاع یک وضعیت به دادستان دیوان توسط شورای امنیت
۱۵۹	گفتار سوم- آیین رسیدگی به تقاضای شورای امنیت توسط دادستان
۱۶۰	مبحث چهارم- جایگاه کشورهای عضو اساسنامه

گفتار اول - بررسی مفرات	۱۶۰
گفتار دوم - رویه موجود	۱۶۲
الف - ارجاع وضعیت توسط اوگاندا	۱۶۲
ب - ارجاع وضعیت توسط جمهوری دموکراتیک کنگو	۱۶۳
بحث ششم - نقش سازمان های غیر دولتی و بزه دیدگان در تعقیب دعوی	
کیفر بین المللی	۱۶۴
گفتار اول - نقش سازمان های غیر دولتی	۱۶۴
گفتار دوم - نقش بزه دیدگان	۱۶۶
بحث ششم - نقش سازمان های غیر دولتی در تعقیب امر	
گفتار اول - سابقه نظارت بر تعقیب	۱۶۷
گفتار دوم - نظارت بر امر تعقیب در دادگاه های بین المللی	۱۶۹
گفتار سوم - وظایف و اختیارات دادستان در تعقیب	۱۷۳
گفتار چهارم - دادرسی	۱۷۷
فصل چهارم: بررسی نقش حقوقی دیوان کیفری بین المللی در قضیه «دارفور»	
سودان	۱۸۳
مقدمه	۱۸۳
بحث اول - بحران دارفور؛ از آغاز تا ارجاع به دیوان کیفری بین المللی	۱۸۴
گفتار اول - سابقه و ابعاد فاجعه انسانی دارفور	۱۸۴
گفتار دوم - واکنش اولیه بین المللی به بحران دارفور	۱۸۷
گفتار سوم - قطعنامه ۱۵۵۶ (۲۰۰۴)؛ استناد شورای امنیت به فصل هفتم منشور	۱۸۷
گفتار چهارم - تشکیل کمیسیون بین المللی تحقیق در مورد دارفور	۱۸۹
بحث دوم - شورای امنیت و دیوان کیفری بین المللی در مقابله با بحران دارفور	
.....	۱۹۰
گفتار اول - منشاء اختیارات شورای امنیت برای ارجاع بحران دارفور به دیوان کیفری بین المللی	۱۹۱
گفتار دوم - شرایط ارجاع وضعیت به دیوان توسط شورای امنیت	۱۹۲
گفتار سوم - صلاحیت دیوان و قابلیت پذیرش وضعیت های ارجاعی شورای امنیت	۱۹۴
بحث سوم - دیوان کیفری بین المللی و عمر البشر	۱۹۷

۱۹۷	 گفتار اول - دیوان کیفری بین‌المللی و صدور قرار جلب «عمر البشیر»
۲۰۲	 گفتار دوم - بازتاب‌های قرار جلب «عمر البشیر»
۲۰۵	 نتیجه‌گیری
۲۰۹	 فهرست منابع

www.ketab.ir

تقدیم از انجمن قلب جاسوسی ترین دوست زندگیم، پناه محبتی ام، امید بودم (مهرم)
تقدیم به شبنم زندگیم (دوستم) (مهرم) (مهرم)

www.ketab.ir

استاید بزرگوار و کرامت‌مندی، حقوق‌محور، دانا، دانش‌آگاه آزاد اسلامی واحد مراغه.

استاید بسیار کرامت‌دارم، جناب آقایین: دکتر کامران ناشی و دکتر اسد اردلان.

همچنین برای استاد کرامت‌دارم مرحوم سرکار، دکترا قزاقچیان، لوازدگاه احیاء علوم دینی، جات منوی مسکت می‌نمایم.
همچنین برخورد و طیفه می‌دانم از زحمات فراوان و ارادت کرامت‌دار استاید بزرگوارم جناب دکتر معزادی، جناب دکتر
حبیبی و حجه الاسلام و المسلمین دکتر ربیعی و تمامی استاید بزرگوار کرده استاید جناب دانش‌آگاه منیدقم و تمامی عزیزانی که در اتمام و
اکمال این اثر باینده پهلوی، بسیاری و هم قدمی نمودند.

اختصارات

ICC:International Qiminal Court

SC:Security Council

UN:United Nations

GA:General Assembly

RES:Resolution

ICRC:International Committee of Red Cross

NGO:Non Government Organization

NPWG:National Protection Working Group

LRA:Lords Resistance Army

DRC:Democratic Republic of Congo

PIJ:Primary Investigative Judge

ICTY:International Criminal Tribunal Yugoslavia

مقدمه

۱- بیان موضوع و انگیزه انتخاب

«صلح آسمانی است که کمتر مکتب و جنبشی را می توان یافت که مسیری در مخالفت صریح با آن برگزیده باشد، بلکه برخی مکاتب به صراحت تسهیل عینیت یافتن پایه های صلح را گامی در محور اندیشه خود قرار داده اند»^۱.

با این حال، نه تنها مفهوم احیای از صلح وجود ندارد بلکه نوع روابط انسانی و وضعیتهایی که بر اجتماعات حاکم است دست یابی به این امر را در آرمان باقی گذارده است. «نظم حقوقی نیز همانند سایر جزای نظم اجتماعی، از معدوم کردن امکان وقوع درگیریهای مسلحانه در ابعاد داخلی و بین المللی عاجز بوده و با اینکه توسل به زور در روابط بین المللی را بصورت کلی و اصولی ممنوع کرده اما همواره بر امکان وقوع عینی جنگ خواه به صورت مشروع و یا نامشروع بعنوان واقعیت، چشم نهوشیده است. ساماندهی روابط خصمانه بازیگران بین المللی، یعنی مخالفت مسلحانه میان آنها، موجب شکل گیری مجموعه ای از قواعد قدیمی و جدید - یعنی عنوان «حقوق جنگ» شده که از سال ۱۹۴۵ با عنوان «حقوق درگیریهای مسلحانه» در سال ۱۹۷۲ و

۱. جیمز، دونرتی و رابرت فالتز گراف، نظریه های متعارض در روابط بین الملل، تهران،

پس از آن با عنوان «حقوق بشر دوستانه» نام گرفته است.^۱

از آغاز تاریخ بشریت و دست کم از روزگارانی که زندگی انسانها در روشنایی تاریخ قرار گرفته تا امروزه که بشریت در سیده دم هزاره سوم قرار گرفته است، جنگ این پدیده ارث و تباد کنند. سایه شومش را در سرتاسر پهنه گیتی گسترده است. ظهور و نمو آن بر اساس تحقیقات بعمل آمده در طول تاریخ، بشریت فقط ۲۵۰ سال را در صلح زیسته است. جنگهایی که هزاران سال بصورت پی در پی و سلسله وار بوقوع پیوسته، گزند زیست را در نور دیده و حتی بر زندگی امروز ما هم اثر گذاشته است. وجود رژیم های استبدادی، قدرت مندان کوردل، زراندوزان حریص و دانشمندان بی فرهنگ، عوامل عمده پراورده شده که آتش جنگ ها را شعله ور ساخته اند.^۲

در همان حال که جنگ ها بر زندگی واقعی، زندگی و نظام سیاسی، فرهنگی و اجتماعی ما را شکل داده اند. واقعیت را مؤثر ساخته و وارونه ای هم وجود دارد. پادجنگ ها یعنی آن عوامل، جنبشها و سرک های نظام یافته و فراگیری که از وقوع جنگها جلوگیری کرده یا حداقل از گسترش دامنه خسارت و اعمال غیر انسانی و بی رحمی های غیر ضروری در جنگ ها جلوگیری کرده است، زندگی هر یک از ما انسانها را نیز شکل داده است.^۳

۱. نادر، ساعد، ارزیابی و نقد دکترین جنگهای مردمی در پرتو حقوق بین الملل، نشر دوستانه، مجله پژوهش و سیاست انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۲۲، ص ۱۳۸۶، ص ۱۲۳

۲. علی، شریعتی، آری این چنین بود ای برادر، انتشارات چاپخش، بیتا، ص ۸

۳. الوین وهیدی تافلر، جنگ و پاد جنگ، مترجم مهدی بشارت، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، تهران، ۱۳۸۵، ص ۲۵

به هر حال پاد جنگ ها تنها با سخنرانی ها، نایشها، تظاهرات، راهپیمایی ها و صف بندی اعتصاب کنندگان خواهان صلح تشکیل نمی شود، مهم تر از اینها، ایجاد شرایط بازدارنده از قبیل ایجاد نظامهای سیاسی مردم سالار، پیشگیری از ظهور رژیم های استبدادی، فعالیت های سازمان یافته بین المللی و تعامل دولتها و حتی نظامیان و نیروهای مسلح برای ایجاد شرایطی که بازدارنده خشونت باشد، به مراتب مهمتر و ضروری تر است.

در تاریخ حقوق همواره شاهد جرایمی هستیم که به جرایم طبیعی معروفند و گذشت زمان و تغییر فرهنگها و ... از اهمیت آنها نمی کاهد. به گونه ای که بشر همواره نسبت به جانی که قتل دیگر انسانها حساس بوده و درصدد مجازات مرتکبان آنها برآمده است. اما گویا این معجزاتها اختصاص به اشخاص عادی داشته اند و اصولاً شاهان و سران حکومت ها که به عنوان مرکب جنایاتی بسیار شدیدتر از یک قتل عادی می شوند از مسئولیت مبری بوده اند به گونه ای که از جنایات تجاوز و قتل و غارت دسته جمعی که توسط و یا به تحریک اینان اتفاق می افتد به عنوان افتخارات تاریخی نیز یاد می شد. چه آن که اصولاً در داخل یک کشور حاکم هم قانونگذار بوده و هم مجری آن و هم قضاوت از شئون وی بوده است. لذا مسئولیت تحت این فرد و منصوبان وی امکان پذیر نبوده و در صحنه بین المللی نیز حاکمیت کشورها در پایه و اساس روابط بین المللی را تشکیل می داد، مانع بزرگی در راه تحقق آرزوهای صلح و مجازات جنایتکاران بزرگ بین المللی بوده که این افراد عمدتاً از مقامات نظامی یا سیاسی کشورها بودند. مباحثی نظیر استرداد به هنگامی که یک جنایتکار بین المللی کشوری پناهنده می شد، از عمده مشکلات رسیدگی به جنایات بین المللی در این بوده است.

علیرغم تمام مشکلات و موانع پیش روی دادرسی کیفری بین المللی، تعقیب و مجازات جنایتکاران از آرمانهای دیرین بشریت بوده و همواره خیرخواهان و اندیشمندان با اراده دیدگاه ها و نظریه ها، درصدد محدود کردن قدرت مطلق حکومتها

بوده اند. چه آن که گاهی جنایاتی بین‌المللی اتفاق می‌افتاد که کشورها تمایلی برای پیگیری و مجازات مرتکبان آنها نداشتند. همچنین گاهی جرائمی اتفاق می‌افتاد که در قلمرو کشور خاصی نبودند و نفع حکومت خاصی نیز در تعقیب این جرائم نبود. علاوه بر این، چنانچه یک جنایت شدید در قلمرو و درون مرزهای یک کشور رخ می‌داد، حاکمان آن اتفاق می‌افتاد، سد حاکمیت مانع از مداخله سایر کشورها و مجازات مرتکبان آن می‌شد.

در تلاش برای حقوقی شاهد آن هستیم که طی معاهدات مختلف، کشورها برخی جرائم را به صورت مشترک بین‌المللی می‌دانند و توافق می‌نمایند که هر کشوری که به مرتکبان این جرائم جرایم دسترسی پیدا کرد، می‌تواند آنها را تحت تعقیب قرار دهد و به مجازات برساند. پیش‌اندیشه صلاحیت جهانی به شرح فوق نیز چندان کار ساز نبوده است. زیرا صلاحیت جهانی نظیر عدم خواست کشورها و فقدان اراده لازم برای محاکمه مرتکبان جرائم بین‌المللی و یا عدم توان کشورها جهت امر فوق، باعث عدم موفقیت اعمال اصل صلاحیت جهانی شده است. لذا همچنان جامعه جهانی از بی‌کیفری برخی مرتکبان جرائم مهم، رنج می‌برد.

با لحاظ سابقه مذکور، همواره بعد از وقوع یک فاجعه بشری، ایده‌هایی برای تشکیل یک دادگاه کیفری بین‌المللی مطرح می‌شده است که بتواند مجازات مرتکبان و ارباب سایرین گردد. این امر اصولاً پس از وقوع جنایت تجاوز است که در به دیگر کشورها و به ویژه پس از جنگ‌های اول و دوم، نمود بیشتری داشته است.

از اولین سال‌های پس از جنگ جهانی دوم، ایده تشکیل یک دیوان کیفری بین‌المللی دائمی مطرح بوده است و با وقفه‌های طولانی، کار تنظیم سند تأسیس این نهاد بین‌المللی پی گرفته می‌شد. نهایتاً ارتکاب جنایات بین‌المللی در یوگسلاوی سابق و رواندا در اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی و تشکیل محاکم کیفری بین‌المللی ویژه برای مجازات مرتکبان آنها، ایده تشکیل دیوان کیفری بین‌المللی را تقویت نمود. تا این که در کنفرانس رم در سال

۱۹۹۸، یکصد و بیست کشور در مورد ضرورت تعقیب و مجازات مهمترین جنایات بین‌المللی به توافق رسیدند و اساسنامه این دیوان در ۱۲۸ ماده به تصویب رسید. مطابق ماده ۱۲۶ آن، اساسنامه دیوان در صورتی لازم الاجرا می‌شود که شصت کشور به آن ملحق شده و آن را مطابق حقوق داخلی خود مورد پذیرش یا تصویب قرار دهند. این امر در سال ۲۰۰۳ اتفاق افتاد و از اوّل ژوئیه این سال، سند مذکور لازم الاجرا شد.

دقت سوا در تنظیم آیین دادرسی و ادله و این که برخلاف رویه دادگاه‌های بین‌المللی قبلی نظیر دادگاه نورمبرگ و محاکم ویژه یوگسلاوی سابق و رواندا، تصویب آیین دادرسی و ادله بر عهده مجمع کشورهای عضو (با اکثریت دو سوم) قرار گرفته است، به این جهت مهم است که اوّل: دیوان کیفری بین‌المللی که تجلّی آرمان دیرین بشریت در مجرای بین‌الملل است و این بزرگ بوده است و اینک پس از فراوان و نشیب‌های فراوان تشکیل شده است، به گونه‌ای عمل نماید که پس از یک یا چند دهه، عملکرد آن همانند صدق تو خالی نباشد. بلکه آن گونه که در اساسنامه آمده است به نحوی مؤثر و واقعی، مکمل تمام عدالت کیفری داخلی باشد. لذا باید آیین دادرسی آن از قوت و استحکام خوبی برخوردار باشد.

ثانیاً: با توجه به این که دیوان نه بر مبنای قدرت و نه بر مبنای الزام شورای امنیت ملل متحد، بلکه بر مبنای خواست و اراده کشورها تشکیل گرفته است. لذا باید سعی می‌شود که همانند خود اساسنامه به نوعی تلفیق مبنای میان دستاوردهای نظامهای مختلف حقوقی کشورهای عضو ایجاد کند. در این میان نقش و نظام حقوقی معروف یعنی نظام کامن لا و نظام حقوقی نوشته بسیار مشهود است. به گونه‌ای که با مراجعه به مشروح مذاکرات کمیسیون مقدماتی و سایر اسناد در می‌یابیم که در سر تا سر مواد اساسنامه و آیین دادرسی و ادله نوعی جدال میان ارزش‌های نظامهای مختلف حقوقی وجود داشته است.